

ELEKTRONICKÁ KNIHOVNA ČASOPISŮ EZB

Petra Pěnkavová, Karolína Košťálová (Národní knihovna ČR)

Služba EZB (Elektronische Zeitschriftenbibliothek = Elektronická knihovna časopisů) umožňuje přístup k plnotextovým odborným elektronickým online časopisům dané knihovny z jednoho místa. Uživatelské rozhraní je k dispozici v anglické a německé jazykové verzi.

Historie

Domovskou institucí této služby je Univerzitní knihovna v německém Regensburgu, která na ní začala pracovat v roce 1997 společně s Technickou univerzitou v Mnichově. Projekt je podporován Německou výzkumnou společností (Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG) a Spolkovým ministerstvem pro vzdělání a výzkum (Bundesministerium für Bildung und Forschung). Zpočátku byl zamýšlen především pro univerzitní a odborné knihovny v německy mluvících zemích. V současné době se však EZB rozšiřuje nejen po Evropě ale i do zámorí (do projektu se nedávno zapojila také Kongresová knihovna). Aktuální počet zapojených knihoven přesahuje 230.

V polovině roku 2002 se v České republice jako první zapojila Knihovna Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Začátkem letošního roku bylo zveřejněno konto Národní knihovny ČR. Po dubnovém semináři, kterého se zúčastnila koordinátorka projektu EZB dr. Evelinde Hutzler, se aktivně zapojily další tři české knihovny. Ze statistik je patrné, že řada ostatních českých knihoven využívá konto Národní knihovny ČR minimálně formou prohlížení.

Obsah

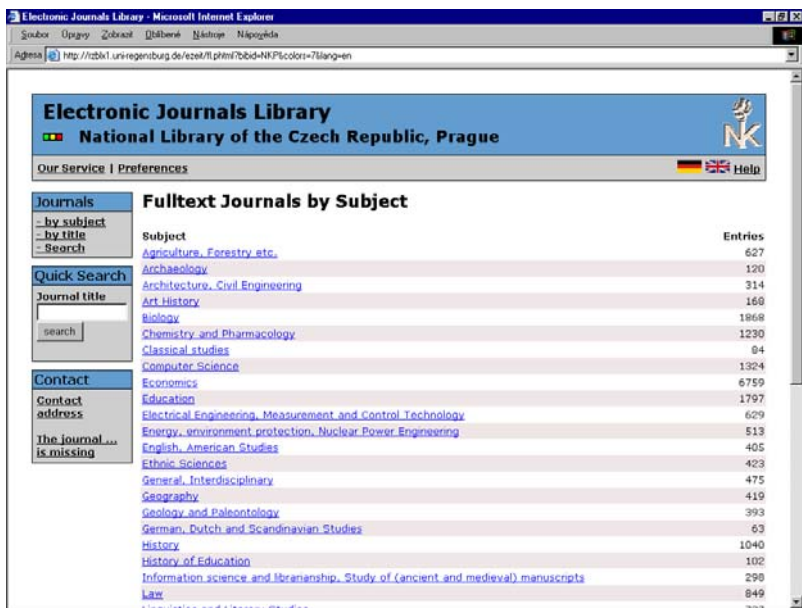
Počet titulů, uvedených v EZB, stoupá každým dnem. Koncem června zde bylo celkem 15.921 titulů, z toho 1.842 pouze v elektronické verzi bez tištěného ekvivalentu. Podmínkou pro zařazení titulu do EZB je kromě odborné úrovně také dostupnost plného textu minimálně u 50% obsahu. Symbolika semaforu znázorňuje dostupnost ve vybrané knihovně:

- červená označuje časopisy nedostupné, které nemá knihovna předplaceny, ovšem většinou jsou k dispozici abstrakty a někdy také plné texty ze starších čísel;

- žlutá barva označuje tituly, které jsou v knihovně dostupné v rámci různých předplatných;
- zelená barva je přiřazena titulům, jejichž plnotextová podoba je volně dostupná na internetu.

Volně dostupné tituly jsou také v samostatném Adresáři volně dostupných časopisů (Directory of Free Access Journals) [7]. Ke konci června zde bylo uvedeno 5.442 titulů. Jazykově není obsah EZB nijak omezen, takže jsou zde zahrnuty i např. odkazy na dva české volně dostupné tituly: Ikaros a Národní knihovna.

Obsah EZB je možno prohlížet (k dispozici je tematický a abecední seznam titulů) nebo prohledávat podle výrazů z různých polí záznamu, včetně formy dostupnosti. Užitečnou pomůckou je okénko Quick search, které umožňuje vyhledávání titulu podle slov z názvu, a to z kteréhokoli kroku prohlížení.

Obr. 1 Titulní obrazovka konta NK ČR v EZB

V kontě Národní knihovny ČR [5] jsou zařazeny všechny plnotextové časopisy, které má knihovna dostupné v rámci různých licencí a předplatných. Jde o tituly z databází tzv. agregátorů (např. EBSCO, ProQuest), konkrétních vydavatelství (Springer, Elsevier) či elektronické verze titulů předplacených v tištěné podobě (Electronic Journal Service = EJS). Většina databází je dostupná v ČR minimálně do konce roku 2003 v rámci národ-

ních či konsorciálních licencí, takže i pro ostatní knihovny, které mají tyto zdroje přístupné, představuje konto NK ČR užitečnou pomůckou. Přístup k plným textům v těchto knihovnách je pak vázán na podmínky místního nastavení v té které knihovně (především registrace IP adres, která ale neplatí pro ProQuest, kde je na základě nastaveného MasterLinku přístup k plným textům pouze z počítačů v NK ČR).

Počty titulů z předplacených zdrojů	
EBSCO host	6 416
ProQuest	3 942
ScienceDirect (Elsevier)	1 229
Springer LINK	440
PCI FT	225
Literature Online	96
EJS	33
Celkem	12 381

Obr. 2 Počty licencovaných titulů v kontě NK ČR ke dni 26.6.2003

Poznámka: Tituly z agregovaných databází EBSCOhost a ProQuest jsou aktivovány automaticky z centra EZB a do té doby nejsou viditelnou součástí databáze. Nefigurují tedy v celkovém počtu dostupných časopisů.

Využívání

Každá zúčastněná knihovna má k dispozici měsíční statistiky využívání. Kromě celkového pohledu na využívání všech kont EZB, má každá knihovna přístupné podrobnější údaje ke svému kontu. Zatímco statistiky celého EZB ukazují pouze celkový počet přístupů (s průměrem na jeden den) a přístupy podle oborů, tak konto konkrétní knihovny obsahuje navíc ještě počty přístupů podle konkrétních titulů, vydavatelů a IP adres.

	počet přístupů	průměrně za den
01/2003	8	0,38
02/2003	986	35,21
03/2003	1212	39,1
04/2003	1279	42,63
05/2003	911	29,39
Celkem	4396	29,34

Obr. 3 Počty přístupů na konto NK ČR

Z uvedené tabulky je patrný nárůst přístupů po zveřejnění informace o kontu NK ČR. I přes pokles v květnu se stále průměrný počet přístupů pohybuje na velmi dobré úrovni, která svědčí už o určitém návyku uživatelů EZB používat.

Z oborů se drží stabilně v popředí časopisy z lékařství, biologie a chemie a farmacie. Na dalších pozicích se střídají zemědělství a lesní hospodářství, ekonomie, sociologie, psychologie atd.

Mezi tituly od jednotlivých vydavatelů jsou nejnavštěvovanější časopisy z agregovaných databází EBSCOhost a ProQuest. Na dalších místech se objevují tituly z nakladatelství Elsevier či Springer, což není překvapující vzhledem k dostupnosti plných textů. Nechybí ovšem ani např. tituly z vydavatelství Kluwer, Wiley či Blackwell Science. Pokud mají knihovny k těmto časopisům přístup, mohou odkaz v EZB na plný text časopisu použít. Záleží opět na podmínkách přístupu v konkrétní knihovně.

Přístupy podle titulů se dají poměrně těžko zevšeobecnit. Každý měsíc se na čelních pozicích objevují jiné konkrétní tituly s poměrně nízkým počtem přístupů (nejvíce kolem 11). Ovšem seznam navštívených titulů je velmi dlouhý.

EZB a SFX

Začátkem června 2003 byla EZB zapojena mezi SFX služby. SFX představuje nástroj, který na jednom místě soustřeďuje nabídku všech relevantních souvisejících přidaných služeb [8]. S pomocí SFX je možné si např. pro konkrétní článek velmi jednoduše a rychle ověřit, zda je plný text článku dostupný na území ČR (v tištěné či elektronické podobě) či zda už je pro jeho získání nutné využít mezinárodní meziknihovní služby.

Nabídka přidaných služeb se vždy vytváří na základě informací o konkrétním dokumentu (článek, časopis, kniha) a údajů o uživateli, přesněji řečeno, informace o tom, ke kterým zdrojům má daný uživatel právo přístupu.

Obecně je možné říci, že v případě článků může uživatel využít SFX v současné době k ověření dostupnosti:

- plného textu v licencovaných (pouze pro oprávněné uživatele) a volně dostupných plnotextových a abstraktových databázích,
- tištěného periodika v Souborném katalogu ČR, v katalogích jednotlivých knihoven či Souborném katalogu VPK s následnou možností objednání kopie pro registrované uživatele VPK
- periodika v online verzi v rámci různých licencí a předplatných prostřednictvím EZB

EZB má několik výhod, které nás vedly k jeho zapojení do SFX:

První výhodou EZB je stále rostoucí databáze volně dostupných časopisů, které jsou v EZB označovány pomocí zeleného „semafórku“.

Druhou předností EZB je skutečnost, že ačkoliv obsahuje z velké části informace o licencovaných časopisech, přístup do EZB není žádným způsobem omezen/vázán pouze na oprávněné uživatele. Uživatel může bez

omezení procházet konta všech knihoven zapojených do EZB. Oprávněnost přístupu k licencovaným zdrojům („žluté“, „červené“) je kontrolována až při snaze „proklikat se“ přímo k jednotlivým titulů a jejich plným textům.

EZB v SFX je možné využít:

- v Jednotné informační bráně
- prostřednictvím služby Citation Linker
- ve vybraných katalozích a licencovaných zdrojích

Jednotná informační brána (JIB)

Článekové databáze prohledatelné prostřednictvím JIB je možné využít jak pro hledání článků podle tématu, tak pro ověřování konkrétní citace. Kromě licencovaných databází, které jsou v JIB dostupné pouze pro oprávněné uživatele (EBSCO, OCLC, ProQuest 5000 – ABI/Inform, báze z nabídky SilverPlatter), nabízí JIB pro vyhledávání i volně přístupnou databázi PubMed, která se specializuje na oblast biomedicíny.

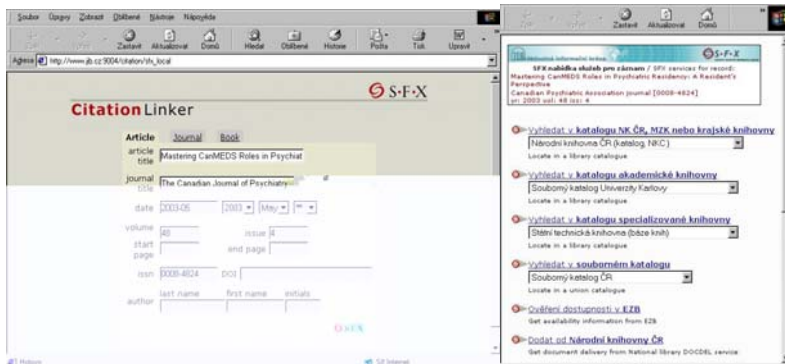
Citation Linker

Citation Linker [9] představuje velmi jednoduchý formulář, který uživateli umožní vytvořit si nabídku SFX služeb pro libovolný článek, časopis nebo knihu, aniž by je (lépe řečeno jejich základní bibliografické údaje) musel předtím nalézt v Jednotné informační bráně. Citation Linker je volně přístupný, nabídka SFX služeb se opět vytváří v závislosti na údajích o hledaném dokumentu a oprávnění uživatele pracovat s licencovanými zdroji, tedy za stejných podmínek jako v JIB.

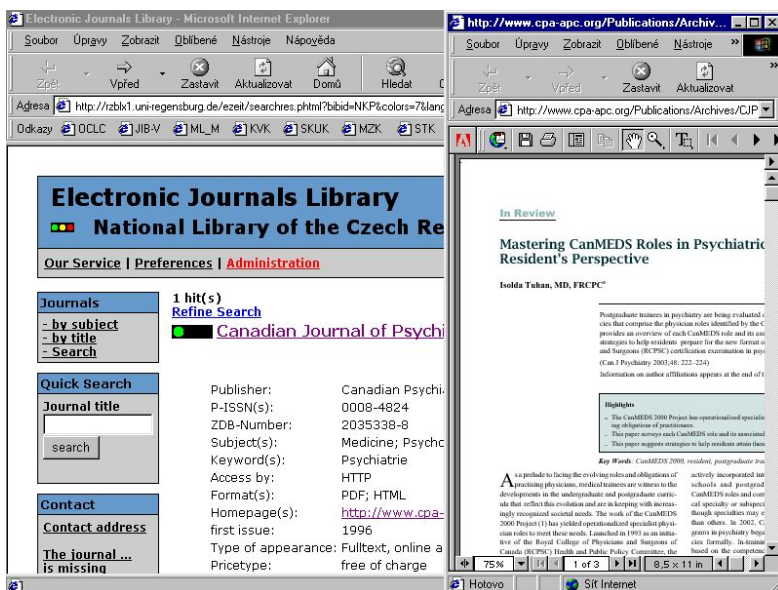
Velmi často se může stát, že s JIB či se službou Citation Linker pracují i uživatelé, kteří nemají právo přístupu k licencovaným zdrojům. Těmto uživatelům však SFX zcela logicky nenabídne možnost získat plný text přímo z licencované databáze. Pro získání informace o existenci elektronické verze časopisu však mohou využít právě EZB. Po kliknutí na odkaz „Readme“, který je v EZB součástí záznamu každého licencovaného časopisu, se uživatel dostane na info stránky o EZB kontě NK ČR. U databází začleněných do EZB je pak na těchto info stránkách stručný popis obsahu databáze a důležitý odkaz na informace o licenci a tedy i knihovnách, v nichž může uživatel získat přístup k dané databázi a tím i k plnému textu článku.

Tlačítko SFX v katalozích a licencovaných databázích

Kromě Jednotné informační brány a služby Citation Linker je možné nalézt tlačítko SFX a tím i EZB v některých českých katalozích (např. katalogy Vědecké knihovny v Olomouci, Moravské zemské knihovny, Souborný katalog Virtuální polytechnické knihovny) a z licencovaných zdrojů nově v OCLC FirstSearch, konkrétně v článkových bázích Article-First a ECO a souborném katalogu WorldCat.

Obr. 4 Vytvoření SFX menu pomocí služby Citation Linker

Obr. 5 Ověření dostupnosti online verze časopisu prostřednictvím EZB

Význam pro MVS

Hlavní předností EZB především pro oblast meziknihovních služeb je, jak už bylo zmíněno, sjednocený přístup k řadě titulů, které je jinak potřeba hledat v mnoha různých dílčích zdrojích. Další výhodou EZB je možnost zjistit u nedostupných časopisů v konkrétní knihovně, která jiná zúčastněná knihovna má elektronickou verzi k dispozici.

Otevřenost systému

Obsah EZB je dynamický. Upozornit na nové tituly, změny či doplňky může každý uživatel prostřednictvím připraveného formuláře. Informace je zaslána administrátorovi konkrétního konta, který se postará o další záležitosti. Také se stále nabízí prostor pro zapojení dalších knihoven, které mají dostupné různé specifické tituly.

Závěrem

EZB představuje šikovný a užitečný nástroj pro knihovníky i uživatele knihoven při pátrání po odborné časopisecké produkci v elektronické podobě. Technické zajištění je na vysoké úrovni a nevyžaduje od zúčastněné knihovny žádné nadstandardní vybavení, ale pouze trochu lidské práce. Také fungování EZB do budoucna by nemělo být žádným problémem. Podpora od institucí zmiňovaných v úvodu by měla stále trvat.

Literatura:

1. HUTZLER, Evelinde; SCHUPFNER, Gerald. The Elektronische Zeitschriftenbibliothek : a succesful library service for electronic journals in Germany. *Serial librarian*. 2002, vol. 41, no. 3/4, s. 255-270.
2. TRENKLEROVÁ, Mária. Knihovna Evangelické teologické fakulty UK součástí projektu Elektronische Zeitschriftenbibliothek. *Ikaros* [online]. 2002, č. 12 [cit. 2003-06-26]. Přístup z: < <http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200212011>>. ISSN 1212-5075
3. *Elektronische Zeitschriftenbibliothek* [online]. Regensburg : Universitätsbibliothek Regensburg, c1997-2003 [cit. 2003-06-26]. Přístup z: <<http://www.bibliothek.uni-regensburg.de/ezeit/>>.
4. *Elektronische Zeitschriftenbibliothek (EZB) : elektronická knihovna časopisů* [online]. Praha : Knihovna ETF UK, [cit. 2003-06-26]. Přístup z: < <http://www.etf.cuni.cz/~library/ezb.html>>
5. *Elektronická knihovna časopisů (EZB)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, [cit. 2003-06-26]. Přístup z: <<http://www.nkp.cz/ezb>>.
6. PĚNKAVOVÁ, Petra; KOŠTÁLOVÁ, Karolína. Zapojení Národní knihovny ČR do projektu Elektronické knihovny časopisů (EZB). In *Infos 2003 : 32. mezinárodní informatické sympózium*. Bratislava : Centrum VTI SR pre Spolok slovenských knihovníkov, 2003, s. 121-123. Přístup též na: < <http://www.aib.sk/infos/infos2003/26.htm>>.
7. *Free Access Journals : directory based on the Electronic Journals Library (EZB)* [online]. Regensburg : University Library of Regensburg, c1997-2003 [cit. 2003-06-26]. Přístup z:< <http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/dfaj>>.
8. *Informační portál JIB : SFX – základní informace* [online]. [cit. 2003-06-30]. Přístup z: < <http://jib-info.cuni.cz/index.php?fname=jib.mnu&sub=3&url=sfx/>>.
9. *Citation Linker*. [online]. ExLibris, c2003 [cit. 2003-06-30]. Přístup z: http://www.jib.cz:9004/citation/sfx_local>.